

Müller Rolf

„... előbb a Párt és csak aztán az Államvédelmi Osztály” Egy államvédelmi főhadnagy esete a pártfegyessel

1948. szeptember 16-án délután 3 óra 30 perckor Péter Gábor, a politikai rendőrség első számú vezetője átvette Farkas Mihály levelét. Másfél órával ezután Nagy József főhadnagyot, a zalaegerszegi államvédelem beosztottját elbocsátották a szervezettől. Mi volt az oka a vidéki tiszt hirtelen állásvesztésének, illetve annak, hogy ügyével az egyik legbefolyásosabb kommunista politikus is foglalkozott? A válasz a párt és a politikai rendőrség viszonyában keresendő. De lássuk röviden az előzményeket!

Nagy József 1945 előtt kőműves volt, majd katonaként a 2. világháború nyugatra sodorta, ahonnan 1945 májusában tért haza. Azonnal belépett az MKP-ba, és – vélhetően ennek köszönhetően – a politikai rendőrséghez került. Karrierje hamar felívelt: Sümegen és Nagykanizsán a helyi kirendeltség vezetője lett, majd a megyeközpontban, Zalaegerszegen találjuk. Az ígéretesnek tűnő pályafutást végül is egy munkahelyi ellenségeskedés akasztotta meg. A problémák ott kezdődtek, hogy a – korabeli jellemzés szerint – nem különösebben képzett, de annál inkább törtető tiszt – nem tudni, milyen okból – összetűzésbe keveredett egyik kollégájával, Szegedi Andornéval, aki történetesen a megyei párttitkár felesége volt. Nagy József áskálódása odáig ment, hogy munkatársnőjét behívták az Andrassy út 60.-ba, ahol Péter Gábor egyik bizalmi embere, Mátrai Tamás vonta kérdőre. Nagy emellett még egy jelentést is küldött a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályának (ÁVO) budapesti főhadiszállására. Ebben már nemcsak Szegedinét támadta, hanem férjét is bepanaszolta. A helyi pártvezetőt olyan vádakkal illette, miszerint szándékosan „fúrja” a megye országgyűlési képviselőjét, Gerencsér Györgyöt, illetve hogy kapcsolatban áll Rob Antallal, a kémgyanus kommunista politikussal, aki nem sokkal korábban – a letartóztatás elől – menekült Jugoszláviába. A zalaegerszegi főhadnagy vádjainak igazolásához négy ismerőst hívta segítségül, és ők készségesen tették meg vallomásaikat. Végül a helyzet odáig fajult, hogy Szegediné beadta a lemondását.¹ (Talán nem érdektelen megjegyezni, hogy tíz évvel később, amikor Szegediné újra felvételét kérte a politikai rendőrséghez, önéletrajzában csak annyit kívánt közölni a testület elhagyásának körülményeiről, hogy a pártközpont kikérte oktatási munkára.)²

1948. szeptember 10-én a központi párt- és államvédelmi szervek részvételével egy bizottság alakult, amely vizsgálatot indított Nagy József tevékenységének tisztázására. Ennek során kiderült, hogy a főhadnagy tanúi egytől egyig kizárt MKP-tagok, és ezt éppen Szegedi Andornak, a megyei párttitkárnak „köszönhették”. Közülük ketten emellett Nagynak besúgóí munkát is végeztek, sőt folyamatosan információkat szolgáltattak az államvédelemnek. Az ügy emellett felszínre dobta a helyi politikai rendőrség felelőtlenségét is, mivel az úgy alkalmazott informátorokat, hogy meg sem kérdezte a megyei pártbizottságot bizalmi emberei kizárásának okáról. Mindezen túl még számos konkrét esetet felrítottak az ÁVO-nak, amelyekben nem egyeztetett a területileg illetékes pártszervvel. A bizottság kritikája végezetül elérte az egész államvédelmi állományt: tanulatlanságukat, politikai képzetlenségüket hangsúlyozták, ugyanakkor a párt helyi képviselőit is megrótták, amiért nem tettek semmit e súlyos hiányosságok enyhítésére.

A vizsgálat eredménye tehát nemcsak egy államvédelmi tiszt „pártszerűtlen” ténykedésének leleplezése lett, hanem rávilágított a megyei párt- és államvédelmi szervek közötti kapcsolat rendezetlenségére, sőt egy rövid zárómondatban a párt szerepét rosszul értékelő központi ÁVO-direktívák felelősségét is felvetette.

A kommunisták a kezdetektől a befolyásuk alatt akarták tartani a politikai rendőrséget. 1944 végén – 1945 elején, a front elvonulását követően mind a debreceni Ideiglenes Kormányban tevékenykedő moszkoviták, mind a fővárosban az illegalitásból előbújó hazai mozgalmárok elérték, hogy az elsődlegesen a háborús bűnösök és népellenes bűntettek elkövetőinek begyűjtésére alakuló szervezetet egy-egy megbízható

elvtársuk vezesse. Előbbiek Tömpe Andrást, utóbbiak Péter Gábort jelölték ki a feladatra. Anélkül, hogy most részletesen tárgyalnánk a két hithű kommunista vezető szembenállását, a több mint másfél éves huzavonát az általuk irányított a Magyar Államrendőrség Vidéki-, illetve Budapesti Főkapitányságának politikai rendészeti osztályai (PRO-k) között,³ azt mindenképpen meg kell állapítanunk, hogy az MKP mindent megtett a két szervezetben való súlyának növelése érdekében. A vidéken tevékenykedő politikai rendészeti osztályok pártmegoszlását tekintve 1945 októberében a vármegyei és városi főkapitányságok politikai osztályvezetői közül harmincan voltak kommunisták, négyen szociáldemokraták és csupán egy volt kiskgazda. 1946 júliusában – a járási és városi kapitányságokat beszámítva – összesen a 200 politikai rendészeti osztályvezetői állásból 121-et (60,5%-ot) tudhatott magáénak az MKP.⁴ A Nagy-Budapesten szolgálatot teljesítő kommunista politikai rendőrök létszámára vonatkozóan igencsak eltérő adatok állnak rendelkezésre, ám az biztos, hogy 1946 közepére számuk itt is magasabb volt a teljes fővárosi rendőrségen belüli 20–25%-os arányuknál, nem beszélve arról, hogy a fővárosi PRO-vezérkar meghatározó pozícióiban is MKP-tagok ültek.⁵ A politikai rendészeti szervek kezdettől a kommunisták eszközei voltak, és az ő politikai céljaikat szolgálták, majd az 1946 októberében megalakuló és Tömpe-féle vidéki politikai rendőrséget beolvasztó ÁVO-ban pedig csak tovább nőtt a befolyásuk. A szervezet immáron egyedüli vezetője, Péter Gábor 1947 áprilisában büszkén jelentette szovjet elvtársainak, hogy „Magyarország politikai rendőrségének 80 százaléka kommunistákból áll. Így tehát lényegében a mi kezünkben van”.⁶

Még ha Péter számadata valamelyest túlzó is lehetett, bizonyos, hogy a kommunista párt országos politikai súlyát jóval meghaladó mértékben volt jelen a politikai rendőrségben, és természetesen így maradt ez az 1948. júniusi, a szociáldemokratákkal való egyesülési kongresszus után is. Ennek az ÁVO feletti kommunista felügyelet szempontjából azért van jelentősége, mert az új pártszerveződés vezetése csakúgy, mint korábban, most is szigorú pártfegyelmet követelt meg a tagjaitól: „A Magyar Dolgozók Pártja csak akkor teljesítheti feladatát, ha a párt maga a fegyelmezettség és a szervezettség megtestesülése. A pártban vasfegyelem van, melynek minden egyes párttag és pártszervezet köteles alávetni magát. A vasfegyelem a pártban nem zárja ki, hanem feltételezi az alárendelés tudatosságát és önkéntességét, mert csak tudatos fegyelem lehet igazi vasfegyelem. A fegyelem a pártban az akarat egységével, a párt összes tagjainak teljes és feltétlen cselekvési egységével valósítható meg. A Magyar Dolgozók Pártja (MDP) csakis a megalkuvó, fegyelmezetlen elemek ellen vívott engesztelhetetlen harc útján őrizheti meg sorainak egységét és fegyelmezettségét” – tudatosította tagsággal az MDP szervezeti szabályzata.⁷ Ennek ellenére az egyre nagyobb hatalommal rendelkező, de nem annyira szem előtt lévő vidéki államvédelmi tisztek terhesnek érezhették a „civiliek”, azaz a helyi pártbizottságok kontrollját. Persze így volt ezzel maga Péter Gábor is, aki mindent megtett azért, hogy közte és Rákosi Mátyás közé ne kerüljön közvetítő, de ettől függetlenül az általa irányított testület nem kerülhette meg a pártot,⁸ így nem önállósíthatta magát a helyi pártszervezettől egy vidéki államvédelmi beosztott sem.

Nem meglepő tehát, hogy az MDP Központi Vezetőségében (MDP KV) a renitens tiszt esete nagy port vert fel. Olyannyira, hogy Kovács István, a Szervezési Osztály vezetője jobbnak látta tájékoztatni a helyzetről a rendőrséget is felügyelő KV-titkárt, Farkas Mihályt, illetve a frissen átkeresztelt, mindezzel együtt hatalmi súlyát is növelő Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságának (BM ÁVH)⁹ vezetőjét, Péter Gábort. Előbbi felháborodva követelte a rendcsinálást a politikai rendőrségnél, amelynek vezetője zokszó nélkül teljesítette a párt egyik legbefolyásosabb emberének utasítását. Igaz, az államvédelem első számú irányítója a felelősséget mintegy háritva magáról majd két évvel Tömpe András „legyőzése” után fontosnak tartotta zárómondatában megjegyezni, hogy az elbocsátott Nagy József az egykori vetélytárs egységéből érkezett osztályához.

A lentebb olvasható dokumentumok: a Nagy József ténykedéséről készült jelentés, illetve Farkas és Péter levélváltása¹⁰ egyaránt árnyalják a széles körben ismert és előszeretettel hangoztatott megállapítást, miszerint a Rákosi-korszak politikai rendőrsége „állam volt az államban”. Az ÁVO, majd a BM ÁVH önálló hatalmi tényezőként kívánt megjelenni vidéken; Nagy József is úgy érezte, hogy felveheti a küzdelmet a

megyei párttitkárral, de a helyi kommunista elit – a központ segítségével – biztosítani tudta akaratát. A zalaegerszegi főhadnagyot végül is pártszerűtlenség, s nem szakmai okok miatt tették ki a testületből.¹¹ A konkrét ügy felhívta a felsőbb pártapparátus figyelmét az államvédelmi szervek feletti pártellenőrzés szabályozásának szükségességére. Sürgették a kérdés elvi rendezését, mégis az első politikai bizottsági határozat majd csak évekkel később, Péter Gábor és társainak letartóztatása után, az ő bűneikre hivatkozva, 1954-ben született meg.¹² Nagy József története így előrevetíti azokat a nem sokkal későbbi eseményeket is, amikor az államvédelem már „Rajk és társai” ellen dolgozott, nevezetesen amikor a párt ökle épp a párt vezetőire sújtott le.

A dokumentumok a Magyar Országos Levéltár (MOL) őrzésében találhatóak, azokat a mai helyesírásnak és központozásnak megfelelően közlöm, az elírásokat javítottam.

Dokumentumok

1. Jelentés Nagy József tevékenységéről, illetve a zalaegerszegi ÁVO és helyi pártbizottság viszonyáról, 1948. szeptember 10.

Összefoglaló jelentés

A Zalaegerszegen szept. 10-én lefolytatott vizsgálatról, egyrészt Nagy József (MDP-párttag) ügyében, másrészt a párt megyei bizottsága és az ÁVO helyi kirendeltsége, valamint felsőbb szervei közt lévő viszony ügyében. A megbeszéléseken jelen vannak, Rózsa M[iklós]¹³ (Orsz[ágos] Káder O[sztály]), Lakatos D[ezső]¹⁴ és Csáder S[ándor]¹⁵ (Zala megyei bizottság), Mérő K[ároly]¹⁶ (ÁVO-központ) és Szendrődi (ÁVO szombathelyi kirendeltség).

Nagy József (párttag, 1945. VII.) 1945 óta dolgozik a rendőrségi vonalon. A felszabadulás előtt kőművessegéd volt, Rákospalotán a Hutter és Lever gyár építkezéseinél dolgozott. Itt állítólag kapcsolata volt rákospalotai mozgalmi elvtársakkal. A Horthy-hadseregben három évig volt katona, '42-ben szakaszvezetőként szerelt le. 1940¹⁷ októberében ismét bevonult, és 1945 januárjában, állítása szerint zárt kötelékben, nyugatra távozott. 1945 májusában tért vissza amerikai övezetből. Itthon azonnal belépett a pártba, és alkalmazást kapott a rendőrségen. Sümegen és Nagykanizsán az ÁVO helyi vezetője volt, innen került Zalaegerszegre beosztottnak főhadnagyi rangban, Varga hadnagy parancsnoksága alá. Nagy József rossz benyomást kelt. Intrikus természetű, nem nyílt fellépésű. Politikai fejlődése korlátolt, elméletileg igen zavaros, képzése csaknem semmi. Újságot egészen felületesen olvas, más szépirodalmi vagy elméleti kiadványt egyáltalán nem. Törtető, nagyravágó típus.

Nagy József munkája folyamán ellentétbe került Szegediné¹⁸ elvtársnővel, aki ellen a sorozatos támadások folytán a zalaegerszegi és a szombathelyi ÁVO-kirendeltség jelentést küldött az ÁVO-központba. Szegedinét egy ízben ezen jelentések tartalma miatt felhívták Budapestre, ahol Mátrai¹⁹ ÁVO-tiszt kíméletlenül összeszidta, és közben hivatkozott arra, tudja, hogy Szegediné a megyei titkár felesége. Nagy József ugyancsak Budapesten Rátonyi őrnagynak tett jelentést a Szegediné-ügyről. Itt hangoztatta azt a vádját, hogy Szegediné helytelen viselkedését férje, Szegedi²⁰ elvtárs megyei titkár védte, és őt, Nagy Józsefet azzal fenyegette, hogy ha nem fogadja el Szegediné politikai utasításait, akkor baj fogja érni. Azzal is vádolta Szegedit, hogy szándékosan le akarja járítani Gerencsér²¹ elvtárs, a megye képviselőjének tekintélyét, hallomása szerint Szegedi elvtárs Robékkal²² van kapcsolatban. Rátonyi őrnagy bizonyítékot kért ezekről. Nagy József azt mondta, hogy jegyzőkönyvei vannak a vádakra vonatkozóan. Rátonyi kérte őt, hogy ezeket küldje fel. Kijelentése szerint semmiféle más utasítást ebben az ügyben nem adott. Nagy József a bizottságnak elmondta, hogy semmiféle jegyzőkönyve nem volt, hanem Zalába való hazatérése után felkereste nagykanizsai ismerőseit, kikkel szoros kapcsolata volt (Deme, Pergerné, Ciboly, Cibolyné). Sürgősen jegyzőkönyveket

vett fel, és ezeket beküldte Rátonyi őrnagynak. Deme József kizárt párttag (karszalagos nyilas volt), Cziboly Ferenc kizárt párttag, a nagykanizsai pártszervezet sikkasztás miatt eltávolított pénztárosa, Cziboly Ferencné kizárt párttag, akit pártellenes tevékenység miatt távolítottak el, Perger Józsefné, akit erkölcstelen élete miatt zártak ki a pártból. Ezek voltak a forrásai Nagy József ÁVO-főhadnagynak a Szegediék elleni vádaskodásban. Említett egyének kizárása Szegedi elvtárs megyei titkársága alatt történt, és nagyrészt az ő tisztogató munkájának az eredménye. Érthető, ha ezek a politikailag és erkölcsileg megbízhatatlan egyének támadták a megyei titkárt. Ehhez megszerezték maguknak Nagy József segítségét, akinek személyes ellentéte volt Szegediné elvtársnővel.

Nagy József kapcsolata ezekkel a kizárt emberekkel még a pártból való eltávolításuk előtről adódik. Demét és Pergernét Nagy József hivatalos munkájában B-vonalon²³ használta. Ilyen munkára igénybe veszi őket folyamatosan a szombathelyi ÁVO kirendeltsége is, anélkül, hogy egyszer is megkérdezték volna a megyei pártbizottságtól, miért zárták ki őket a pártból, helyesli-e a megyei bizottság, ha a kizárás után is használják őket hasonló munkára. Nagy József a nevezettekkel nem csak hivatalos kapcsolatot tartott. Több alkalommal összejöttek, együtt vacsoráztak, és természetesen állandóan hangoztatták Nagy József előtt, hogy őket igazságtalanul zárták ki a pártból. A kijelentésekhez Nagy József fenntartás nélkül csatlakozott. Viszont senki mást nem kérdezett meg, vezetőségi tagokat sem, hogy mi a helyzet a kizárásokkal kapcsolatban, és hogy igazak-e azok a vádak, melyeket Deme és társai Szegedi elvtársék ellen hangoztatnak. Lassanként Nagy József ennek a kis ellenséges csoportnak az irányítása alá került. Ugyanakkor azt hitte, hogy ő használja fel érvényesülése érdekében Demét és társait.

Fokozza a helyzet elmérgesedését az a körülmény, hogy Szegediné elvtársnő az állandó támadások miatt beadta a lemondását. Nagy Józsefet nem figyelmeztette az ÁVO, hogy alaposan fontolja meg vádjait és nézzen utána a forrásnak, és főként nagy hiba volt az, hogy az ÁVO ebben az ügyben egyszer sem kereste meg a Zala megyei bizottság titkárát, Lakatos elvtársat. Nagy József ezeknek alapján joggal hitte, hogy támadása eredményes. Vélt sikere és törtétese állandó hazudozásba vitte közvetlen felettesei és a párt felé. Hivatkozott Kis Károly²⁴ és Péter Gábor elvtársakra, hivatkozott utasításokra, melyek szerint Szegedi elvtársat kell figyelnie, kijelentette, hogy nincs ideje más munkára, mert már eddig is 27 jegyzőkönyvet készített Szegediék ellen. Kihallgatása alkalmával beismerte, hogy ezek a kijelentések minden alapot nélkülöznek.

Tisztázatlan a szerepe ebben a kérdésben Gerencsér elvtársnak. Saját közlése szerint az őt ért állítólagos mellőztetésről senkinek sehol nem beszélt. Hallott ugyan az ellene folyó fűrásról, de ezt jelentéktelennek tartotta, és ezért nem említette Lakatos elvtársnak. Határozottan állítja, hogy erre vonatkozó értesülései nem Demétől és társaitól erednek, ezekkel semmiféle kapcsolata nincs. F. Szabó elvtárs, nagykanizsai párttitkár viszont közölte Lakatos elvtárral, hogy Gerencsér tett előtte olyan megjegyzéseket, melyeknek lényege szerint Gerencsért a megyei bizottság mellőzi és fokozatosan le akarja építeni. Valószínű, de nincs bebizonyítva, hogy Nagy József tudott Gerencsér elvtársnak erről az érzéséről, és az ő támogatására is számított.

Lakatos és Csáder elvtársak ezekről a problémákról csak akkor szereztek tudomást, mikor őket az ÁVO központjának jelentése alapján a pártközpont értesítette. Kihallgatták Nagy Józsefet, aki kitartott hazugságai mellett. Lakatos és Csáder elvtársak alaposan utánanéztek a dolognak, és konkrét tényekkel rámutattak Nagy József előtt arra, hogy a párt helyes irányú beavatkozása megingatta a helyzetét. Segélyt kérő jelentést küldött Rátonyi őrnagynak, melyben közli, hogy őt a párt megyei bizottsága ki fogja nyírni. Nagykanizsán elbúcsúzott a rendőrségi elvtársaktól azzal, hogy az ő pályafutása befejeződik.

A bizottság tárgyalásai alapján a fent leírt helyzet alakult ki. A Nagy József-kérdésen kívül megnéztük, milyen a viszony a megyei pártbizottság és az ÁVO-n dolgozó elvtársak között. A következő konkrét tényeket tapasztaltuk: a Nagy József-ügyet az ÁVO végig a párt megkerülésével tárgyalta, noha tudta, hogy vezető megyei pártfunkcionáriusokról van szó.

A szombathelyi ÁVO vezetője (ide tartozik Zalaegerszeg is) még egyszer sem kereste meg Lakatos elvtársat a megyei problémák alapos megtárgyalására.

Az ÁVO nem kérdezi meg a párttól, hogy két aktíváját miért zárták ki a pártból, és továbbra is felhasználja őket.

A Mindszenty-gyűléssel kapcsolatban Lakatos elvtársnak az volt a javaslata a helyi rendőrség felé, hogy Galambos plébánost többször idézzék be, és figyelmeztessék felelősségére. A szombathelyi ÁVO helyettes vezetője a javaslatot elvetette anélkül, hogy ezt Lakatos elvtárral megbeszélte volna.

A nagykanizsai bankfúzió lebonyolítását a párt állampolitikai osztályának utasítása alapján egy Pestről leküldött elvtárs a városi pártszervezet és a karhatalmi szervek segítségével hajtotta végre. Ezek után egy tőkés, akinek kezében a bankrészvények többsége volt, feljelentést tett a rendőrségen a bankfúzió miatt. Az ÁVO központja kiadta nyomozásra az anyagot anélkül, hogy a párt illetékes szervénél megérdeklődte volna, hogyan történt lényegében a nagykanizsai bankok egyesítése.

A nagykanizsai ÁVO igyekezett rábeszélni a városi vezetőség egyik tagját arra, hogy az folyamatosan informálja a városi vezetőség munkájáról és a vezetőségi tagokról.

Az ÁVO-n dolgozó elvtársak közül vannak, akik személyes tapasztalatunk szerint nem tudják, mi az, hogy párt vagy osztály, nem olvasnak, nem tanulnak.

Mindezek alapján megállapításunk az, hogy az ÁVO-n dolgozó elvtársak megyei viszonylatban el vannak szakadva a párttól, pártmunkát hivatalos beosztásukon kívül nem végeznek. Ritkán és rendszertelenül járnak pártnapra, politikailag nem fejlődnek. A megyei bizottság hibákat követ el ezen a téren, mert nem tartotta szem előtt az ÁVO-n dolgozó káderek nevelését, elméleti és gyakorlati pártmunkájuk elősegítését. Az ÁVO-n dolgozó elvtársak nem értékelik megfelelően a párt politikai és szervezeti irányító szerepét. Vannak olyan jelenségek fent említettek között, melyek azt mutatják, hogy az ÁVO központjából egyes esetekben a párt szerepét rosszul értékelő utasítások jönnek a kirendeltségekhez.

[MOL M-KS 276. f. 67. cs. 123. ő. e. Géppel írt tisztázat aláírás és dátum nélkül. Fejlécén kézzel írt feljegyzések: „Farkas e(lvtárs) olvassa el. Fontos! Kovács (István)”, „Péternek egy példányt elküldök. K(ovács)”. A dokumentum végén kézzel írt szöveg: „Kovács e(lvtárs)! Véleményem szerint ezt a konkrét esetet fel kellene használni arra, hogy az ÁVO-val történjék egy megbeszélés, melyen megyei viszonylatban rendezhetjük a M(egyei) B(izottságo)k és (az) ÁVO egymáshoz való viszonyát. Rátonyi őrnaggyal megállapodtam a közös kivizsgálások szükségességében. IX. 13. (olvashatatlan aláírás). A dokumentum hátoldalán kézzel írva: Kovács e(lvtárs)! Szerintem Péter Gáborral elvileg és országosan le kellene ezt tárgyalni. IX. 13.”]

2. Farkas Mihály levele Péter Gábornak, 1948. szeptember 15.

Péter Gábor elvtársnak!

Kérem az ügy alapos kivizsgálását és jelentést. Nagy Józsefet el kell távolítani az ÁVO kötelékéből.

Lehetetlen megengedni, hogy a vidéki ÁVO-szervek a párt fejére nőjenek. A rendőrségen működő pártszervezetek alá vannak rendelve a megyei bizottságoknak, és a pártfegyelem az ÁVO embereire is vonatkozik.

Rendet kell teremteni ezen a téren, és minden pártszerűtlenség ellen az ÁVO-n erélyesen fel kell lépni.

IX. 15.

Farkas

[MOL M-KS 276. f. 67. cs. 123. ő. e. Kézzel írt eredeti Farkas Mihály aláírásával, rajta kéziratos feljegyzés: Gerő és Révai elvtársnak. F(arkas) IX. 16.]

3. Péter Gábor levele Farkas Mihálynak, 1948. szeptember 16.

Farkas elvtársnak!

1948. szeptember 16-án délután 3 óra 30 perckor kaptam Farkas elvtárstól a mellékelt sorokat.²⁵ Délután 5 órakor, tehát 1 ½ órával Farkas elvtárs sorainak a kézhezvétele után, Nagy József azonnali elbocsátást nyert az Államvédelmi Osztálytól.

Aki az Államvédelmi Osztályon nem tudja vagy nem akarja tudomásul venni, hogy előbb a Párt és csak azután az Államvédelmi Osztály, az egy órát sem maradhat az Államvédelmi Osztály kötelékében.

(Nagy a Vidéki Főkapitányság politikai osztály állományában volt, onnan került hozzánk.)

Budapest, 1948. szeptember 16.

[MOL M-KS 276. f. 67. cs. 123. ő. e. Géppel írt tisztázat aláírás nélkül.]

¹ Szegeciné Andorné lemondását 1948. szeptember 17-én fogadta el a Belügyminiszter. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) 1.2.4. d. A Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága vezetőjének 10/1948. sz. napiparancsa, 1948. szeptember 18.

² ÁBTL 2.8.1 4345. Szegeci Andorné személyi anyaga: Önéletrajz, 1958. június 14.

³ A témával kapcsolatban lásd Kozáry Andrea: Dokumentumok a szerveződő rendőrségről és Budapest közállapotáról 1945. január–február. *Társadalmi Szemle*, 1997. 1. sz. 76–90. *Dokumentumok a magyar politikai rendőrség történetéből 1. A politikai rendészeti osztályok 1945–1946.* Szerk. Krahulcsán Zsolt, Müller Rolf. Főszerk. Gyarmati György. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2009.

⁴ Lásd *Dokumentumok a magyar... 46.*

⁵ Uo. 37–38.

⁶ Közli *Moszkvának jelentjük. Titkos dokumentumok 1944–1948.* Szerk. Izsák Lajos, Kun Miklós. Budapest, Századvég Kiadó, 1994. 170.

⁷ Közli *A Magyar Dolgozók Pártjának határozatai 1948–1956.* Szerk. Habuda Miklós, Rákosi Sándor, Székely Gábor, T. Varga György. Főszerk. Izsák Lajos. Budapest, Napvilág Kiadó, 1998. 33–41. Lásd 41.

⁸ Vö. Gyarmati György: A politika rendőrsége a Rákosi-korszakban, 1945–56. *Beszélő*, 2000. 9–10. sz. 85–94., illetve Uő: *A politika rendőrsége Magyarországon a Rákosi-korszakban.* Pécs, Pécsi Tudományegyetem, 2002.

⁹ A BM ÁVH-t hivatalosan szeptember 10-ével hozták létre, ennek ellenére – mint az itt közölt dokumentumokban is olvasható – még jó ideig az ÁVO elnevezést is használták.

¹⁰ A forrásokra munkatársam, Krahulcsán Zsolt hívta fel a figyelmemet. Ezúton is köszönet érte.

¹¹ Sajnos nem tudható, hogy Nagy József kizárását az állomány előtt mivel indokolták, mivel az ebben az időszakban keletkezett napiparancsok között elbocsátásának híre nem található.

¹² Lásd Krahulcsán Zsolt: A politikai rendőrség pártellenőrzése (1954–1958). *Századok*, 2006. 5. sz. 1123–1148. „A volt Államvédelmi Hatóság volt vezetője és bűntársai igyekeztek az Államvédelmi Hatóságot a párt és a kormány fölé helyezni. Avantgardista szellemet terjesztettek és fejlesztettek ki az államvédelmi szervekben, s ezt takaróul használták ahhoz, hogy kivonják az államvédelmi szerveket a párt ellenőrzése alól” – olvasható a határozatban (Lásd ott 1127.). A dokumentum jogosan mutatott rá a politikai rendőrség vezetőinek önkényeskedésére, de azzal, hogy a törvénytelen ségért kizárólag őket tették felelőssé, a politikai vezetés bűneiről akarták elterelni a figyelmet.

¹³ Rózsa Miklós (1920–2009) a 2. világháborút követően lépett be az MKP-ba. 1946 januárjáig a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség budapesti központjában dolgozott, majd az év augusztusáig kéthetes pártiskolákat vezetett, miközben Kőbányán körzeti titkár volt. A Radiátorgyárba került mint segédmunkás. 1946 októberében a X. kerületi pártbizottság területszervezője, majd káderese lett. 1947 novemberétől 1949 szeptemberéig a Központi Vezetőség Káder Osztályának politikai munkatársa volt. Ezt követően a Pénzügyminisztériumban, majd a Belkereskedelmi Minisztériumban dolgozott. 1958-ban az Országos Idegenforgalmi, Szálloda- és Étterem Vállalat, a későbbi HungarHotels Rt. vezérigazgatójává nevezték ki. 1968-ban ő kezdeményezte a Magyar Szállodaszövetség megalakítását.

¹⁴ Lakatos Dezső (1905) 1928-tól a Szociáldemokrata Párt tagja. 1945-ben lépett be az MKP-ba, 1946-tól a párt Zala megyei szervezetének titkára volt. 1950. november 1-jén került az ÁVH-hoz, ahol ezredesi rangban 1953. január 1-ig az V. (Káder, majd Személyzeti) Főosztályt vezette. Tagja volt a Péter Gábornak közvetlenül alárendelt konzultatív testületnek, az ÁVH Kollégiumának. 1953-ban a Péter Gábor-ügyben őrizetbe vették, de még abban az évben szabadult. 1954-ben a Duna Cipőgyárban dolgozott.

¹⁵ Csáder Sándor az MDP Zala megyei bizottságának munkatársa, 1951 januárjában mint kádertitkárt váltották le.

¹⁶ Mérő Károly (1919) 1945 nyarától a politikai rendőrség II., majd XII. kerületi osztályán teljesített szolgálatot, de két hónapos szolgálat után megvált a szervezettől. 1946. június 1-től a Magyar Államrendőrség Vidéki Főkapitányságának Politikai Rendészeti Osztályán dolgozott mint előadó, majd csoportvezető. 1946 szeptembere után az ÁVO fegyelmi csoportját vezette. 1947 januárjától 1948 augusztusáig a vidéki személyi ügyek előadója, ezt követően a fegyelmi csoport vezetőhelyettese. 1950 augusztusától az ÁVH Fegyelmi Osztályának titkára, 1952 októberétől megbízott alosztályvezető, 1953. januártól alosztályvezető és osztályvezető-helyettes. 1956 júniusa és 1958 decembere között a Belügyminisztérium Fegyelmi Osztályának, majd a BM II/8. (Vizsgálati) Osztály vezetőhelyettese, 1960 augusztusától 1962 augusztusáig osztályvezetője. Ezt követően leszerelték a polgári életbe történő áthelyezéssel.

¹⁷ Az évszám utolsó számjegyét, a nullát kézzel írták be, de minden bizonnyal elírás, és inkább 1944-ről lehet szó.

¹⁸ Szegeci Andorné, született Horn Klára (1917–1989) 1940-ben lépett be a kommunista pártba, 1944-ben Auschwitzba deportálták. Hazatérése után a politikai rendőrségen dolgozott: először a levéllenőrző csoport vezetője volt, később az egyesületek ellenőrzésével foglalkozott, majd az ÁVO Zala megyei osztályára került. 1948 augusztusában mint osztályvezető-helyettes rendőrnömszervező főhadnagy szerelt le. Ezt követően a pártoktatás területén töltött be pozíciókat: 1950-ben a Közoktatásügyi Minisztériumba helyezték. 1953–1954-ben a Munkaerő-tartalékok Hivatalának kádereképzőjén és tanintézetében tanított, majd a Vöröskereszt XIII. kerületi titkára lett. 1956-ban az V. kerületi tanács oktatási osztályának előadója, de 1958 szeptemberében ismét a politikai rendőrséghez került: a BM II/13. (Levéllenőrző) Osztályának operatív beosztottjaként dolgozott. 1961 áprilisában, miután a Pest Megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztálya kikérte, rendőr főhadnagy rangban leszerelt a testülettől. 1966 és 1968 között a Törökvész Úti Általános Iskola igazgatóhelyettese.

¹⁹ Mátrai Tamás (1914) 1945-től teljesített szolgálatot a politikai rendőrségen őrnagyi, majd alezredesi rangban. Péter Gábor bizalmi emberének számított. 1948-ban Péter Gábor a Külügyminisztériumba helyeztette, ahol osztálytanácsos lett, majd 1950-ben – ugyancsak régi főnöke közbenjárására – ügyvivőként a bécsi magyar követségre került. 1953 januárjában Péter és társai letartóztatásakor őt is őrizetbe vették, november 18-án azonban bizonyítékok hiányában

szabadlábra helyezték. Lásd ÁBTL 2.1 VI/48.

²⁰ Szegedi Andor (1915) 1931-től vett részt a munkásmozgalomban, 1932-ben lépett be a kommunista pártba. 1945–1946-ban a fodrász szakszervezet titkára volt. Ezt követően az MKP Zala megyei propagandistája, 1947-től 1948 áprilisáig a párt megyei titkára, majd megyei oktatási felelős. 1949 áprilisától 1952 augusztusáig az MDP Központi Szervezési Osztályának alosztályvezetője.

²¹ Gerencsér György (1902–1992) 1933-tól tagja volt a szociáldemokrata pártnak. 1945-ben Zala vármegyében rész vett az MKP megalapításában, Keszthelyen járási, majd városi titkár, majd 1949-től a megyei pártbizottság mezőgazdasági osztályának politikai munkatársa volt. 1947-ben a párt megyei listájáról került be az Országgyűlésbe. Tagja volt az igazságügyi bizottságnak, illetve 1947 júliusától a Zala megyei törvényhatósági bizottságnak. 1948 júniusától MDP-tag. Az 1949. májusi választásokon mint megyei népfronttitkár szerzett újra mandátumot. 1950-től a Zala Megyei Tanács elnökhelyettese, majd az Országos Szövetkezeti Hitelintézet vezérigazgatója. 1951-ben a pártból kizárták, népellenes büntető vádjával 5 évi börtönre ítélték.

²² Rob Antal (1909–1965) 1927-től részt vett a munkásmozgalomban, 1936-ban felvették Jugoszlávia Kommunista Pártjába. 1944-ben partizáncsoportot alakított Újpesten. 1945–1946-ban az MKP Szervezési Osztályán dolgozott, a Magyarországi Délszlávok Szövetsége, később a Magyarországi Délszláv Antifasiszták Szövetsége főtíkárává választották. 1947-től az MKP országgyűlési képviselője. 1948-ban a Magyar–Jugoszláv Társaság intézőbizottsági tagjává választották. Nem értett egyet a jugoszláv kommunistákat elítélő Kominform-határozattal, a hűségnyilatkozat közzétételét megtagadta. A várható felelősségre vonás elől 1948. július 2-án Jugoszláviába menekült, pár nappal később kizárták az MKP-ból. Az 1950-es évek elején Belgrádban, a szakszervezeti központban dolgozott.

²³ Értsd bizalmi vonal: az államvédelemmel együttműködő hálózati személyek, titkos operatív kapcsolatok.

²⁴ Kis Károly (1903–1983) 1945 elején rövid ideig az MKP KV Káder Osztályának vezetője. 1945. májustól a PB tagja, de a párt III. kongresszusán kimaradt a testületből, a Központi Ellenőrző Bizottság elnökévé választották. 1949. május 30. után ismét a KV Káder Osztályának vezetője lett.

²⁵ Farkas levelének gépelt változata. Lásd az előző dokumentumot.